

“That’s the Shul
where
I don’t daven”

A Halachic Analysis
of Breakaway Shuls

בענין פירוד בתי כנסיות

יהודה ברוך טוכמאן

שבת פרשת וישלח
December 5th, 2009

תלמוד ירושלמי מסכת מועד קטן פרק ג הלכה א

תמן תנין שלח לו ר"ג אם מעכב אתה את הרבי' נמצא' מכשלן לעתיד לבא לא נמצאת מעכב את הרבי' מלעשו' מצוה שכל המעכב את הרבים לעשו' דבר מצוה צריך נידון

שו"ת הריב"ש סימן רג

אם באו יחידים לעשות להם מדרש לתפלה, וקמו אנשים למנוע: אם נתן לשמוע? ודאי משתקין אותו בחיפה, שמעכבין את הרבים מלעשות מצוה, ואין עון גדול מזה. וכבר מנה הרמב"ם ז"ל זה, באותן כ"ד דברי' שב"ד נזקק' לדוות העובר; ואיחא בירושלמי דמועד קטן (פ"ג ה"א): מעכב רבים מלעשות מצוה, צריך נדון. ואם נתנו טעם לדבריהם, מפני ישוב הבית הכנסת, שלא תחרב, אז הקהל מעייניו בדבר, ועושין תקנה לקיים את שתייהן

שולחן ערוך חושן משפט הלכות שותפים בקרקע סימן קסב

ואם רוצים לבנות להם בית הכנסת אחר, או יחידים הבאים לבנות להם בית הכנסת, אין אחרים יכולין למחות בידם, והמוחה ראוי לחיפה (ריב"ש סימן רכ"ג)

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן רג

משאל משאלתי, באו לעמק השוה ה"ה הרב החסיד הנגיד מו"ה צבי הרש לעהרין בק"ק אמשטרדאם בצירוף כמה גאונים שמה עם שד"ר דאה"ק שלא ישלחו עוד שום שליח מאה"ק לקבץ על יד דבבות בני ישראל, כי הרב הנגיד מו"ה צבי הרש הנ"ל הוא המאסף לכל הממת דקת פזרונם של אשכנז האללאנד ולונדון וכדומה, אליו יובלו וממנו יהי' זאת לפרנסת עניי א"י וכן ה"י עד עתה כי באמונה הוא עושה וחפץ ה' מצליח בידו, והו' עתה קמו ונתעודדו בעיר הקודש ירושלים תוב"ב אנשים צדיקים ישרים בלבותם וקנו חורבה אחת מחרבות ירושלים לבנות עליה בהכ"נ קדושה, אע"ג שיש להם שמה בתי כנסיות, רוצים לפאר ולרומם בית אלקינו ולהעמיד חורבותיו, והיות אין ידם משגת על כן שלחו מתם שלוחא דרחמנא לקבץ דבבות ע"ז, ובהגיע השליח לגבול ארץ אשכנז והאללאנד מקום אשר יד הרב הנגיד מו"ה צבי הרש הנ"ל ודתו מגיע, הוא מונע את השליח מלקבץ עוד קבוצו, בטועט כי הוא בפנים מבין ויודע אם יעמיסו על המדינות הללו עומס משא שלוחים והספקתם ודבבות שונות לבהכ"נ שאינו צריך עי"ז ירפיון ידי המתנדבים בעם להספקת עניי חיי נפשות עניי צאן נדחה נשים וטף המעוכבים בחובות אצל שרי או"ה, ועל כן הוא מעכב המקבץ הנ"ל, והשליח ושולחיו דנים את הרב הנגיד הנ"ל כמעכב רבים מלעשות מצוה, כמבואר בריב"ש סי' של"א, דאפילו יש בהכ"נ בעירו המעכב מלבנות עוד אחרת הוה בכלל מעכב רבים מלעשות מצוה שהוא בכלל מנדן ברמב"ם [ה' ת"ת פ"ו הי"ד] וש"ע י"ד סי' של"ד [סעיף מ"ג], ורוצים לשלוח יד בהרב הנ"ל, ומשאלתי לחוות דעתי העני' הדין עם מי. תשובה. והנה ראיתי בכנה"ג או"ח סימן ק"ן מייתי תשובה א' שהסכים להכריח שלא יתפללו כי אם בבית הכנסת משום שע"ז יתבטלו הדבבות לעניי ארץ ישראל משא"כ אם יתקבצו כולם בבהכ"נ א' כיון שיש בה ריוח לעניי א"י אין בה משום מעכב רבים ממצות בהכ"נ ע"ש ולא מייתי שום ראיה. וי"ל התם בבהכ"נ דחוי לארץ והספקת עניי א"י עניי א"י קודמין מטעם שכתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש ספ"ה. ואבאר, הנה דעת הרמב"ם אחר חורבן בית ראשון אעפ"י (נ"ב) [שנ"ב] שנה לא עבר איש ביהודה [שבת קמ"ה ע"ב] מ"מ היו סמוכים בבבל והרי היא כארץ ישראל לענין קידוש החודש, אך אחר שבטלו סמוכים, הסמוכים האחרונים קדשו כל החדשים והשנים עד ביאת הגואל, מ"מ זה לא יועיל אלא אם כן יושב עכ"פ שום ישראל בארץ ישראל ולדידי' הוקדשו החדשים ההמה ע"פ חשבונות של הסמוכים האחרונים הלל ותבריו ומשם קדושה יוצא לכל ישראל, אבל אי ח"ו הי' בטלה ישיבת ארץ ישראל בזמן הזה, בטל גם הקידוש ההוא ורוב מצות בטלות חלילה, על כן עלינו לקיים הספקת ישיבתם בכל מאמצי כחינו, ואם כן תינח בהכ"נ דחוי לארץ נגד הספקת ארץ ישראל, אבל ידון שלפנינו היא בהכ"נ דארץ ישראל והספקת ארץ ישראל אין רא' מתשובה הנ"ל. המורם מהנ"ל, הלא ידוע כי התושבים ממדינות אחרות היושבים בארץ הקודש יושבים במצור ומצוק וחיי צער הם ומשיהם ובניהם, וכולם אינם עוסקים אלא בתורת ה' כל אחד כפי יכולתו, ועלינו מטל להחזיק ישיבת ארץ ישראל, לא לסייעם למצות ישיבת ארץ ישראל אלא לעצמנו לקיים את דברי התורה הזאת, כי לולא ישיבת ישראל שמה, תפוג תורה ח"ו, ועתה לו יהי' שכבר נבן לצורך בהכ"נ בירושלים ובני עניים צריכים לפרנסתם מוציאים מידם ונותנים להספקתם, השתא שלא גבן והאמרכל הנגיד הרב מו"ה הרש נ"י מבין ויודע כי יהי' גביית דבבות בהכ"נ הפסד לדבבות הספקות עניים ומשו"ה מעכב אותם, היתכן לחשוב שהוא מעכב רבים מלעשות מצוה, ואדרבה יש לחוש שהשליח המקבץ על ידי המשכת לב רבים לדכותיו מעכב רבים מלעשות שוב מצות הספקת חיי נפשות

מגן אברהם סימן קנד

המעכב לבנות בה"כ אפי' יש בה"כ אחרת בעיר מונע הרבים מלעשות מצוה (ריב"ש רל"א ורל"ג ר"י הלוי מ"ד מ"ה) ומדברי הרא"ם ח"א נ"ג נראה שס"ל דאם הב"ה מכילה אותם אסורים לפרד וכ"כ במשפטי שמואל סי' מ"א, ועיין בהר"ש הלוי סימן ה'.

שער הציון סימן קנ"ק ג

משום דברב עם הדרת מלך ועוד שעל ידי התחלקות באים כמה מכשולים והזקות לצדקות וללמוד תורה בצבור וכהאי גוונא

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תעב

תשובה. מה שיש לעיין בשאלה זו הוא אם יכולין להפריד מעל הקהל להתפלל לעצמם או ללכת להתפלל בקהל אחר כיון שהחזיקו להתפלל עמם ואבי היה מתפלל עמם. עוד אם יכולין לתת הצדקה והתמיד עם איזה קהל שירצו ואם יש חילוק בין התמיד התדיר והלחם הניתן לעניים מידי שבת בשבתו לשאר הנדרים והנדבות או אם יכופו אותם לתת להם ככתחלה. וראיתי להרחיב הדבור בכל הפרטים מפני שהם דברים מנהגים תמיד. גרסין בפ' אין עומדין. אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה ולא מתוך כעס ותו גרסין ר' חנינא ביומא דריתחא לא הוה מצלי פי' ביום שהיה כועס. תו גרסין כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל. תו גרסין שמואל לא הוה מתפלל בביתא דאית ביה שכרא מפני הרוח שהיה טורדו ומונעו מלהתכוין. למדת מכל הני שלא יתפלל אדם לא במקום שטורד מחשבתו ולא בזמן שמבטל את כוונתו ומעטה היחיד או הרבים שיש להם איבה או שנאה או כעס או מריבה עם הצבור אין תפלתם רצויה ואסור להם להתפלל שם שמחשבתו טרודה ולא יוכל לכוין בתפלתם וכ"ש אם מכעיסין אותו על פניו תמיד וכ"ש אם הכעס הוא עם מנהיגי הקהל ואי לאו דמיסתפינא הוה אמינא דטב ליה להתפלל ביחיד מלהתפלל בחברת בני אדם שאין דעתו נוחה מהם. עוד יש טעם אחר דאין ראוי לאדם שיתפלל אלא במקום שלבו חפץ. כי היכי דאמרינן אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ וטעמו של דבר כי בהביט האדם אל מי שדעתו נוחה בו נפשו מתעוררת אל הכוונה השלימה ודעתו מתרחבת ולבו שמח ונוחה עליו אז רוח ה' כענין שאמרו בנבואה. עוד אמרו בספרי התכמה כי בהיות האדם מתכוון אל רבו ונותן אליו לבו תתקשר נפשו בנפשו ויחול עליו מהשפע אשר עליו ויהיה לו נפש יתירה וזה הוא שנאמר והיו עיניך רואות את מוריר וזהו והתצבו שם עמר ואצלתי מן הרוח וכו' וכן התהלך רבינו הקדוש שאם היה נואה את פני רב היה מגיע למדרגה עליונה וכ"ש אם הרב מתכוין גם הוא וקרא זה אל זה להשפיע וזה לקבל ומש"ה אמר ר' יוסי לא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה ומכאן התיירו שילך אדם למקום אחד ללמוד תורה אע"פ שאביו אומר לו שלא ילך ועובר מצות אביו שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה וזה הטעם בעצמו בתפלה כי בהביט האדם אל אוהביו או לקרוביו או לרבו או למי שדעתו נוחה תתעורר נפשו אל הכוונה השלימה ונתוסף עליו רוח ממרום וזה דבר שהשכל מורה עליו וההפך הפך. וא"ת הא אמרינן דאינו דומה קלוס המלך והדרתו במתקלס באנשים מרובים לקלוס שהוא מתקלס באנשים מעטים והכי אמרינן לענין מגלה והלל וברכות ולענין תפלה וקרא כתיב ברוב עם הדרת מלך וכתיב נמי הן אל כביר לא ימאס ובשלמא יחיד ההולך להתפלל בב"ה אחרת הרי נתוסף על אותו הקהל ואיכא הכי ברוב עם אבל צבור המתחלק אע"פ שהם רשאים הואיל ואיכא עדה בכל אחד מהם מ"מ לא יפה עושין דברוב עם הדרת מלך וכדכתיבנא. הא לא קשיא דכיון שהם לבות חלוקים אין קלוס עולה יפה ולפיכך נהגו בכל גלילות ישראל שכל בני עיר ולשון אחד עושין להם קהל בפני עצמו ולא יתערבו עם אנשי עיר ולשון אחר ולא היה אחד מהרבים שמיחה בידם כי בחלוק המקומות והלשונות יתחלקו הלבבות ואין קלוס עולה יפה ובהיותם כולם בני עיר אחת ולשון אחד. יהיה השלום מתוך ביניהם לפי שכל אחד מזכיר מקומו וערכו. ולא תקשה נמי מהא דאמרינן כל הקובע מקום לתפלתו כו' דבכל מקום שהוא מתפלל לשם קובע מקומו בין שיהיה פירוש המקום בבית הכנסת עצמו או שיהיה פירוש בית הכנסת להתפלל בו הרי דאותו מקום קובע הוא כדכתיבנא לאפוקי שלא יתפלל היום בב"ה זה ולמחר בב"ה אחר. הא למדת שיכול היחיד ללכת להתפלל במקום שלבו חפץ אפילו היה אביו רגיל להתפלל באותו מקום דאדרבה מקום שבאת בזמן שהיה אביו ז"ל שם היתה דעתו רחבה ונפשו חפצה אבל אחר שמת ונתחדש איבה ללכת למקום אחר עדיף טפי. ולא תטעה בדברי לומר שאני סובר שהחלוקה טובה ח"ו דקרא כתיב חבור עצבים אפרים הנה לו חלק לכם עתה יאשמו וגו' אלא צריך להשתדל שיהיו לב אחד לאביהם שבשמים ואם אי אפשר אלא שתמיד הם מתקוטטין והם במחלוקת דחה הרע במיעוטו. ולענין התמיד והקופה והצדקה וכל צורכי העניים דין אחד להם בין יחיד בין מרובים חייבין לתת לקהל שלהם כאשר בתחלה כי בכלל הצבור הם חשובים ואע"ג שכתב אחד מגדולי הדור ז"ל דעניי עיר קודמין עניי עיר שמעמם אבל עניי קהל לא שמעמם ויצא לנו מכאן שיוכל כל יחיד ליתן הצדקה לעניי הקהל שירצה הנ"מ בזמן שכל עניי הקהלות מוטלים על כולם. יחד יד כולם שוה בהם אז יוכל ליתן הצדקה בכל קהל שירצה אבל במצרים שכבר עלתה הסכמתן ומנהגם שכל קהל וקהל מחוייב לפרנס העניים שלו ואין אחרים מסייעין עמו צריך ליתן בכל צורכי העניים עם הקהל שלו כדון המסים לפי שכבר נהגו אם לא שייכמו לחלק גם את העניים. ולענין הנדרים והנדבות כגון לענין לקנות ס"ת או רימונים או מפות נ"ל שיכולין ליתן לכל מקום שירצו והראיה כיון שלא בא בחיוב ולא היו יכולין לכופו אותו על ככה גם יכול לומר למקום הזה אני רוצה ליתן ואין זו צריכה לפנים

שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן יב

ג) ע"ד הפירוד. אוי נא לנו כי בושנו ונכלמנו. כי אמר: צדיקי' יושבי' בארץ הצדקה, ופיזור הנאה להם. או לנו, שכר עלתה בימנו. כינס לצדיקי' הנאה להם והנאה לעולם. אבל מה נעש' שתטאיתנו גרמו שא"א להכניסם. ע"כ יתפרדו. כמ"ש הדרת גאווה עפ"י תשו' רדב"ז.

פתחי תשובה חושן משפט סימן קסב

ועיין בתשובת באר יצחק חלק או"ח סי' כ"ד שהשיב לרב אחד, נידון עיר אחת שיש שם בית הכנסת מכבד, וזה מקרוב יצאו מקצת אנשים מבית הכנסת והוא להתפלל בפני עצמם, וקצת תורבים חלקם מן ההכנסות ומן הספרים וכלי הקודש של בית הכנסת הישן. ומכ"ל פסק דאינם יכולים לתבוע כלל ולגרוע זכות הבית הכנסת הישן. הנה גם דעתי מסכמת לזה, כי ברור הוא דאין יכולים להסיג גבול שבגלו ראשונים, כי אף לכתחילה אם רוצים מיעוט אנשים לבנות להם בית הכנסת אחר במקום שיש בית הכנסת ישן ומחזיק את כולם, יכולים הרוב לעכב על המיעוט שלא יפרדו מהם, כמו שכתב המגן אברהם סימן קנ"ד סי"ק כ"ג בסופו בשם הרא"ם דאם הבית הכנסת מחזיק אותם אינם יכולים להפרד, וכן מצאתי בספר פחד יצחק אות ב' בשם כמה מחברים שכתבו דאם הבית הכנסת החדש יגרסו היזק לבית הכנסת הישן יכולים לעכב עליון שלא יבנוהו משום קפסוקת חיותאי, ולכן אם איזה קהל נחלקו לשנים מחמת חילוקי דעות, כל ההקדשות ינתנו לכת הגדולה, ואפילו אותן שתחת יד הקטנה מוציאים מידם ליד הרוב, אך אם נחלקו מפני שאין המקום מחזיק את כולם, אז שורת הדין שיחלקו לפי מספר הגברים. הרי להדיא כמו שכתב כ"ת. ובלאו הכי הא קי"ל [ב"ב ח' ע"ב] דרשאים בני העיר להסיע על קצתו יכולים הרוב לכופ את המיעוט כו'. וזולת זה נ"ל דלהחזיר ההקדשות מרבים למיעוט יש לדון דאיכא בזה הורדת קדושה כו'

שו"ת מהרש"ם חלק ג סימן קסח

כאמת גם בכל ביהכ"נ אם רוצים אנשים לפרוש ולעשות להם ביהכ"נ אחר מבואר בתשו' מהרש"ם ח"א סי' ל"ז שאם נתנים טעם שיוכלו שם לכוין יותר גם הרוב אין בידם למחות בידם כיון דכונתם לש"ש וגם אם הי' איזה תקנה ביניהם שלא לצאת צידד להקל וע"ש מ"ש לחלק בזה אבל בלא תקנה הדבר פשוט כן ע"ש ואף שבנ"ד אין טוענים מפני כונת התפלה אלא מפני שיהי' דירה להשמש ג"ז היא טענה טובה ודאי צריכים הקהל שיהי' השמש תדיר אצל הביהמ"ד בכל עת ובכל שעה לצורך שמירה וחסקה ומאור וכדומה אבל מ"מ דוקא באופן שלא יתבטל לגמרי הביהמ"ד הקודם אבל אם ע"ז יתבטל הביהמ"ד הישן לגמרי אין להם רשות לשנות וכ"ה בתשו' מהר"י לבית לוי סי' ל' ושם נמצאו כמה תשובות בענין זה והעלה ג"כ כדעת רש"ד"ם הנ"ל אבל באופן שלא יתבטל הביהכ"נ הישן לגמרי ע"ז דבכה"ג לכ"ע יש למחות בידם והאריך בדברי הריב"ש ושאר פוסקים והסכימו עמו כמה גדולים בזה ע"ש באורך. סוף דבר כי באופן לבטל לגמרי הביהמ"ד הקדום אין שום צד להתייר וכן אם ע"ז יתהוו דברי ריב וקטנות ח"ו או שלא יוכלו לכלכל די ההוצאות לשניהם ויגורם ע"ז ביטול ביהמ"ד הקדום אין להם רשות לשנות ויתאמצו להרחיב בנין ביהמ"ד הקדום ויחדיו יהי' תואמים כל המתפללים שם ויעשו כלם אגודה אחת לעבוד את השם הגדול והנורא.

שו"ת מהרש"ם חלק ה סימן כ

מצאתי בתשו' מהרש"ם ח"א סי' ל"ז שכל דפשוט יותר מביעתא בכוחתא שאין כח לשום קהל למחות ביד יחידים שלא ילך להתפלל במק"א אשר לבס חפץ בו וכמ"ש א"א לומד תורה אלא כו' וכמ"ש להתפלל בכונה ולעבוד את ד' יעו"ש אך דהתם מיידי שהיחיד טען שיש כאן דברים המבטלים כונתו ומצר עצמו ואין דעתו מיושבת עליו, אבל כיון שהדבר תלוי בלבו של אדם אין בידינו למחות בידו וכל א' יאמר שמכין לש"ש כמזב

שו"ת מהרש"ם חלק אורח חיים סימן לו

ועל השאלה הא' הדבר פשוט יותר מביעתא בכוחתא שאין כח לשום קהל להכריח לשום יחיד שיבא ויתפלל בבית הכל אשר התפללו אבותיו והוא עד עתה אם לא יהיה מצד ההסכמה קדומה מקובלת מכולם וזה אני אומר בין מצד הדין בין מצד המנהג אם מצד הדין כבר כתב' כמה פעמים דכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו וכמו שמי שרוצה לצאת מעירו לדרך באשר לבו חפץ א"י בני העיר לעכבו מלצאת אם לא מדינת דמלכות' כמו הסירגוני' וכיוצא בהם גם עתה למה לא יבא מקהלו לקהל אח' פשיט' דלא גרע כ"ש בטענה חזק' שטועני' שאיל' יכולי' להתפלל בכונה כלל ואיר' איפשר שנאמר שהקהל יכופו לבטל יחיד או יחידים שלא יעבדו את ה' וכבר אמרו שאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ ואפילו יש לאדם רב בעירו והוא רוצה לצאת ללמוד עם רב אחר שלבו חפץ בו יותר אין אביו יכול לעכבו ואפ' שיצטער אביו מפרידתו אין לו לחוש למצות אביו כדי ללמוד תורה ואפילו שאין לך מצוה גדולה יותר ממצות כבוד אב ואם שהוקשה כבודם לכבוד המקום ודין זה הביא הר' בעל תרומת הדשן ז"ל סי' מ' וא"כ פשיטא וכ"ש וק"ו בנדון דידן שיכול לצאת מקהלו הא' כדי להתפלל בכונה ולעבוד את ה' ואם מצד המנהג ג"כ דבר ידוע כי בקונסטאנטינא רבתי ובשאר מדינות ועיירות כיוצא בה מעשי' בכל יום אמשי' כשהיה להם דבר לסבה מה יוצא' מקהל' זה והולכי' לקהל אחר ואין דובר להם דבר כי אין מכריחי' לשום אדם שעמד הוא ואבותיו באותו מקום כיון שעתה אין רצונם להתפלל אלא במקום אחר ואפ' בעיר הזאת שאלוניק שיש להם תקן לעמוד כל א' וא' בקהלו לפעמים קצת מהם נפרדי' מן הקהל והולכים ומתפללים במקום אחר ואין מוחה בידם ועוד היום שתי קהלות מספרד חשובות וחלוקות זו מזו ק"ק גרוש ספרד יצ"ו לסב' הפרשי' שנפלו ביניה' יצאו מקצתם ועשו בית הכנסת לעצמם גם ק"ק של' יש קצת ימי' מעט' שיצאו מהקהל מקצת' והלכו להתפלל בבית הכנסת פרויביצה במקו' שלא שיערו הם ולא אבותי' ואפ' שמערערי' עליה' קצת אין מערערי' עליה' אלא מצד שהיה בניה' הסכמ' קדומה אב' בלא"ה פשיטא ופשי' שאין כח לרבי' להכריח ליחידיו' להתפלל אלא במקום שירצו א"כ השאלה א' פשוטה שיכולים אלו היחידים לצאת ולהתפלל במקו' חפצם

שו"ת דברי חיים אורח חיים חלק ב סימן כא

ראיתי מעשה מכ"ק מרן הרב הג' אבד"ק בעלזא נבג"מ ומכ"ק אחי מו"ר נבג"מ אבד"ק קאמיניקא זלה"ה שהחמירו בענין זה שלא לסדש מקום תפלה שיוכל מזה התחלקות העם והחמירו בזה אף שהי' המקום דחוק ועיני ראו כל זה הלכה למעשה ולכן אין דעתי נוחה ומסכמת לזה. תשובה בדבר שאלתו אם בני העיר יכולים למחות מלבנות בית המדרש חדש בהעיר. עוד מבואר בגמרא [ברכות ח' ע"ב] דאסור לילך לפני בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין ואם יש בית הכנסת אחר בהעיר מותר דלא שייך חשדא שיאמרו לבית הכנסת אחר הולך וקשה הא אכתי איכא הורדות הכבוד וחרפה לבית הכנסת זו שעובר לפניו משום דפוחת כבודו דברוב עם חדרת מלך אלא ודאי שמע מינה דבזה ליכא הורדת כבוד וכן משמע במג"א כמה פעמים דבכהאי גוונא לא מיקרי הורדה מכבודו וכן נהוגין בכל ערי הגולה לבנות שני בתי מדרשים נוסף זה על זה באין חולק. אך בודאי יפה דברו הגאונים נח"י נפש זלה"ה רבותיו הגאון החסיד הקדוש מבעלזא ואחיו הגאון הקדוש מקאמיניקע שבזמן הזה מקמה טעמים יש למנוע מלהוסיף בית המדרש וכן בענין זה שמעתי מאדמו"ר הקדוש אביר הרועים מראפטישיץ זלה"ה

מגן אברהם סימן קמ

כתב בכ"ה שהקהל יכולים לגזור שלא יתפללו ו' חוץ לבה"כ מפני מראית העין מפני האומות שיסברו שהם רבים וגם מפני היחידים שאין נותנים המסים ומתפללים ב' במקום אחר

פתחי תשובה חושן משפט סימן קמט ס"ק ד

ומה שהביא במגן אברהם סוף סימן קנ"ד בשם כנסת הגדולה [באו"ח סי' ק"נ בהגה"ט] שהקהל יכולים לגזור שלא להתפלל יו"ד חוץ לבהכ"נ כו', היינו שלא במקום בהכ"נ, אבל בבהכ"נ הקבוע מזמן הקדום, ברצון הקהל, אסור לגזור שלא יתפללו בתוכה

לבוש אורח חיים סימן קנג סעיף י"ז

מי שהיתה בית הכנסת בביתו ימים רבים אין הציבור יכולין לשנותה לבית אחר, שכבר זכה הוא במצוה משום דרכי שלום. ונראה דוקא לשנות מבית זה לבית של יחיד אחר, אבל אם רוצים לבנות בית הכנסת קבוע לכולן במקום שהוא של כולם ראשון, שאין בזה משום דרכי שלום:

פתחי תשובה חושן משפט סימן קמט ס"ק ד

מבואר באו"ח סימן קנ"ג סעיף י"ז, מי שהיה ביהכ"נ בביתו ימים רבים אין הציבור ראשון לשנותו כו'. ואף דבלבוש שם מחלק, דדוקא לשנות לבית של יחיד אחר אבל אם רוצים לבנות בהכ"נ קבוע לכולם ראשון, אך זה אינו, חדא דמוצא דין זה הוא ממהרי"ק שורש קי"ג דשם מבואר דאין חילוק כו', ועכ"פ הדיון של הלבוש נמי אמת בנידון זה, שראשון לעשות עוד בהכ"נ הקבוע לרבים אם משאר ג"כ הבהכ"נ בבית הישן למי שרוצה לכנסו בה, ואין הבעל בהכ"נ הישן יכול לעכב, אבל לבנות החדש ולבטל הבהכ"נ ישן זה ודאי איסור גמור

שו"ת מהרי"ק סימן קיג

האצילים אחיט יושבי גליל העליון שלום רב הנה אמת כי בא אלי זה הר' נתן יצ"ו (א) וקיבל עליכם באמרו היותכם מבקשים להשיג גבול עולם אשר גבלו ראשונים על דבר בית הכנסת אשר עמדה בביתו זה ימים רבים לפי דבריו ואם כן הוא בקושי מכס שלא לפקפק עוד בדבר כי לפי הנראה לעניות דעתי אין אתם ראשון לשנותם כיון ששם עמדה מימים הראשונים ובהדיא שנים בסוף פרק הניזקין (דף גט) מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ופי' רש"י וז"ל בני חצר הרגילין ליתן ערוב בבית אין משניו את מקומו לתנו בבית אחר מפני דרכי שלום עכ"ל ומשמע בגמרא דאפילו היכי שיש קצת טעם לשנות מקום העירוב אפילו הכי אין משניו מפני דרכי שלום. מדפרי' עליה מאי טעמא אילמא משום כבוד והא שפירא דמעיקרא ביה רב יודא ולבסוף ביה רבה וכו' ופירש רש"י וז"ל והא שפירא של תקיעת ע"ש דמעיקרא ביה רב יודא שהיה ראש ישיבת פומבדיתא ולבסוף כשנפטר רב יודא ומלך רבה נתנוהו בביתו כו' משמע דמניחין העירוב בבית ישן אפילו היכא שיש טענה למערער דאי לא תימא הכי מאי פריך משפירא והלא היה מנהג לתתו לעולם בבית ראש ישיבה וסברא הוא שהיה מזרז חזן הכנסת לתקוע או לז"א כדקאמר דמעיקרא ביה ר"י ולבסוף ביה רבה ולבסוף ביה יוסף ולבסוף ביה אביי ולבסוף ביה רבא אלא ודאי צריך לומר דפשיטא ליה לתלמודא דהא דתנן בית ישן כו' דע"כ איירי דאפילו באים המערערים מחמת קצת טענה אפי' הכי מניחין שם מפני דרכי שלום וכדמפרש בגמרא משום חשדא דאם לא כן פשיטא דמניחין שם העירוב כיון שכבר הורגלו ולא היה צריך לתלותו במשום דרכי שלום דכיון דאין טענה לזה יותר מלזה פשיטא דהיכא דקאי ליקום ומשום כן הוצרך לפרש בגמרא משום חשדא כל שכן היכא שאין לשנות מקום בית הכנסת אם אין להם טענה כלל דומיא דההיא דשפירא כדפיר'. ואפי' היה להם טענה מ"מ נראה לע"ד דאין בידם לשנותם דהכא נמי איכא טעמא דחשיב כמו חשדא דקאמרינן התם שהרי הכל יודעים שנתו לו לאדם בהיות ביהכ"נ סמוך לביתו וכדאומר בבבא מציעא פרק המקביל (דף קז) ואפי' לרבי יוחנן דאומר התם דשכר פסיעות יש מכל מקום פשיטא שיוכל זה לומר לא הו' ולא שכר. ועוד דגם הכל איכא קצת משום חשדא לפי ר"ת שפי' פן יחשדוהו שהיה גונב הפת דהכא נמי איכא למיחש פן יאמרו מפני שבני ביתו אינם מהוגנים נמנעו לילך לשם

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ס עמוד ב

מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום. מאי טעמא? אילמא משום כבוד, והא הואו שיפורה דהוה מעיקרא בי רב יהודה, ולבסוף בי רבה, ולבסוף בי רב יוסף, ולבסוף בי אביי, ולבסוף בי רבא! אלא משום חשדא

רש"י מסכת גיטין דף ס עמוד ב

והא שופר - של תקיעת ע"ש דמעיקרא הו' בי רב יהודה שהיה ראש ישיבה בפומבדיתא ולבסוף כשנפטר ומלך רבה נתנוהו בביתו ובתו רבה מלך רב יוסף והדר מלך אביי והדר מלך רבא, ורב שרירא גאון פירש בכתב תשובתו שיפורה שופר של דבא שהיו מותנין לתוכו מדה השלוחה לבני הישיבה כמו י"ג שופרות היו במקדש (שקלים דף ח). משום חשדא - הואיל והורגל העירוב בתוך אותו הבית אם באת לשנות את מקומו הנכנסין לאותו הבית ולא יראו שם את העירוב יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב

תוספות מסכת גיטין דף ס עמוד ב

אלא משום חשדא - פירש ר"ת שלא יאמרו מפני החשד שחושדים אותו לגנוב פת של עירוב אין מניחים אותו שם אבל בשיפורה ליכא חשדא שיודעין שמניחים אצל ריש מתיבתא לחלק לתלמידים

בית הבחירה למאירי מסכת גיטין דף נט עמוד א

ואינו מבין מפני מה לא העמידו בה טעם דרכי שלום ומצד התועלת ואע"פ שתועלת מועט הוא מכל מקום ניחא לן לאוקומי בהכי כדי להעמיד טעם משנתנו ר"ל טעם דרכי שלום ועוד שהשיפורא לא היה שם צד קנאה שכל שהיו באים זה אחר זה היו נמניו ראשי ישיבות זה אחר זה והיו מניחין את השופר בביתו של ראש ישיבה ומתוך כך נראה לי לפרש אילימא משום כבוד והא שיפורא וכו' ואע"פ שהיו ראשי ישיבה זה אחר זה מכל מקום היה להם להניח את הכבוד במקומו שאין הכרח להיותו בבית ראש ישיבה יותר ממקומות אחרים אלא לא משום כבוד לבד אלא משום חשדא כלומר שמא יאמרו הרואים דבר שאינו הגון מצאו בו ואין רוצים לסמוך עליו ושיפורא מיהא אין כאן חשד שמכירין הם שמטכסיסי ראש ישיבה הוא ונמצא טעם דרכי שלום מתקיים בה ואע"פ שהיה איפשר להעמידה גם כן בדרכי שלום ומצד התועלת מתוך שתועלת מועט הוא ואין בו כדאי להזכירו ניחא ליה לאוקומי טעמא דדרכי שלום בהכי ר"ל משום חשדא

שולחן ערוך אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנב סעיף יז

מי שהיה בביתו בהכ"נ ימים רבים, אין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר

מגן אברהם סימן קנב ס"ק מ,מא

מי שהיה וכו' - דמוכח גבי עירוב דאפי' במקום שיש קצת טעם לשנותו אין משניו מפני חשדא וה"נ איכא חשדא שיאמרו שבני ביתו אינו מהוגניו. גם יכול לומר שאין רצונם לילך למרחוק לב"הכ אף ששכרו יותר (מהרי"ק). רשאין לשנותו - ו"א שאם מקצת רוצין להתפלל במקום אחר רשאין כיון שגם בביתו מתפללין קצת (ראב"ח סי' ע"ח)

משנה ברורה סימן קנב ס"ק צא

א) הצבור - ואם רק מקצת מהצבור רוצים להתפרד ולהתפלל במקום אחר רשאים כיון שגם בביתו מתפללים קצת ולא נתבטל ממנו המצוה בשום פעם רשאין לשנותו - ו"א שאם מקצת רוצין להתפלל במקום אחר רשאין כיון שגם בביתו מתפללין קצת (ראב"ח סי' ע"ח)

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כא עמוד ב

אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עליוהי, דא"ל: קא פסקת ליה לחיותי. לימא מסייע ליה: מרחיקים מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג; וכמה? אמר רבה בר רב הונא: עד פרסה! שאני דגים, דיהבי סייארא. א"ל רבינא לרבא: לימא, רב הונא דאמר כרבי יהודה; דתנן, רבי יהודה אומר: לא יחלק חטני קליות ואגוזין לתינוקות, מפני שמרגילין אצלו, וחכמים מותרין! אפי' תימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה התם - אלא דאמר ליה: אמא קמפלגימא אמגוזי, את פלוג שיוסקי, אבל הכא אפילו רבנן מודו, דא"ל: קא פסקת ליה לחיותי. מיתבי: עושה אדם חנות בצד חנותו של חברו, ומרחץ בצד מרחצו של חברו, ואינו יכול למחות בידו, מפני שיכול לומר לו: אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי! תנאי היא; דתניא: כופין בני מבואות זה את זה שלא להושיב ביניהן לא חייט ולא בורסקי, ולא מלמד תינוקות, ולא אחד מבני בעלי אומניות, ולשכנו אינו כופיהו; רשב"ג אומר: אף לשכנו כופיהו. אמר רב הונא ברביה דרב יהושע: פשיטא לי, בר מתא אבר מתא אתריתי מצי מעכב, ואי שייך בכרגא דהכא - לא מצי מעכב, בר מבואה אבר מבואה דנפשיה - לא מצי מעכב

רש"י מסכת בבא בתרא דף כא עמוד ב

ואי שייך בכרגא דהכא - שנותן מס גולגלתו למושל העיר הזאת כבר מתא לא מצי בר מתא לעכב עליו כל העיר ופשיטא לי דבר מבוי אבר מבוי דנפשיה לא מצי מעכב את המבוי מליד לאומנותו כרבנן ולא כרב הונא מיהו איבעיא לי בר מבואה אבר מבואה אתריתא מאי מי מצי מעכב בו המבוי הזה או לא מי הוי שכינא ואינו כופיהו או דילמא שכינא דאמור רבנן כבר מבואה דההוא מבוי קאמר אבל בר מבואה אתריתא לאו שכינא הוה

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן לח

כדבר הרבי שתבע מאלו שהתפללו אצלו מיום שקנה ביה"כ"נ שלו קרוב לשלש שנים ואח"כ יסדו בגבולו ביה"כ"נ אחר אשר ע"י זה השיגו גבולו וקפחו פרנסתו וגם הוזל שיוו ביה"כ"נ שלו ע"י זה אשר אי אפשר למכרו בלא הפסד גדול מאד כי לביה"מ"ד אינו שוה כלום ולדירה וכדומה אין למי למכור משום שיצטרכו להוציא הרבה, כי אם לא היו מייסדים ביה"כ"נ אחר כל מי שהיה דר שם ואף מי שהיה בא אח"כ לדור שם היה מתפלל אצלו, ואף שיש שם עוד ביה"כ"נ אבל אינו לפי רוח היראים ועתה כשיסדו הם שהם אנשים חשובים הלכו הרבה מהיראים שהיו הולכים אצלו לביה"כ"נ שיסדו הם. והם השיבו כי לא היה אפשר להם להתפלל בביה"כ"נ של רב זה. מצד שינוים בנוסח ובניגון התפלה אשר הוא בבלול גדול להתפללים שלא הורגלו בזה, וגם מצד שדרכו של הרב לקלל ולהפחיד ולבזות כמו שאירע איזה פעמים שזה קשה לסבול, וגם שאיזה מהתפללים שם זלזלו את רבם הצדיק שא"ל להם לסבול זה ולכן היה להם הרשות להפריד ולקבוע ביה"כ"נ אחר, ואומרים שלא עשו שום פעולה ולא בדברים להמשיך אנשים שילכו לביה"כ"נ שלהם. והרבי השיב שבכל העת היה בשלום עם כל אדם והפחדות שלו היה רק פעם אחת להציל את עצמו מהוצאת שם רע ופעם השני לא היה ענין הפחדה רק התעוררות בעלמא שכל אחד צריך רחמים ויותר לא היה שוב רחורי דברים ביניהם. הנכון לע"ד שלא היה רשות לא להם ולא לשום אדם ליסד ביה"כ"נ אחר במקום הסמוך שע"י זה ודאי שהרבה מאלו שהיו הולכים אצלו כשלא היו מייסדים ביה"כ"נ האחר ילכו לביה"כ"נ האחר שיסדו ד"ה בזה איסור מהפך בחררה ויורד לאומנות חברו כמבואר בחת"ס חלק חו"מ סימן ס"א בדבר שאין מקום לשניהם איכא איסור יורד לאומנות חברו אף לבר מאתיה אף לר"ה בדר"י כ"ב דף כ"א והובא בפ"ת סימן קנ"ו סק"ג. ואף שעדיין נאסר אצלו אנשים שמתפללים שם כיון שהוקטן המנין כל כך עד שאין לו כדי חייו והוזל אסור בדין יורד לאומנות חברו משום דלמעט מכדי חייו הוא כפסוק לגמרי. ופשוט שכדי חייו מיקרי כדרך ההוצאה לאנשים בינונים ממדרגתו בחשיבותו, וראיה מכדי חייו שהתירו להלוות לנכרים בריבית שהכוונה לכל ההוצאה לא רק למזונות לבד וכן הוא באיסור יורד לחייו שהוא בממעט לו שלא יהיה לו כדי הוצאתו אף שעדיין ישאר לו למזונות מצומצמין. וכ"ש הכא שמייסדי ביה"כ"נ האחר אינו להרוחה שיותר אסור כי כל הטעם שמתיר ר"ה בדר"י לבר מבואה דידה הוא מטעם אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי. שהוא מטעם שהראשון ג"כ לא היה לו רשות לאסור עליו לקפחו מלהרויח מעסק כזה, ולא שייך זה בעושה השני שלא להרוחה שנמצא שהראשון אינו מקפחו בכלום זה השני מקפחו לראשון שבזה מסתבר שאסור אף שהוא רק להפחית ולא לקפח לגמרי. ומכיון שהוא דבר איסור מדיו יורד לאומנות חברו לא שייך להתיר בשביל הטעמות דשינוי הנוסחאות במקצת ושינוי הניגון בתפלות ר"ה ויו"כ שכל אחד מתפלל מתוך הסודר שאין הגבול מבטלו מתפלה, וכ"ש אחרי שכבר הורגלו שלש שנים שכבר נתרגלו בהם. וכן שאר הטעמות ממה שאירע שקלל והפחיד בשביל שאיעורוהו וזלזל איזה פעמים אין כדאי להתיר איסור לירד לחייו, דמה שתניא בקידושין דף כ"ח הקורא לחברו רשע יורד עמו לחייו ופירש"י. שהוא אף למעט פרנסתו וליורד לאומנותו, הוא רק כשהוא היה המתחיל ולא כשציעורוהו ומצד צערו קרא להמצערן רשע. וגם לשון קאמוניסטן גוים שאומרים שאמר בכעסו מסתבר שאינו קקורא רשע, משום דקאמוניסטן הוא שם לא על הרשעות אלא על הפארטיי /מפלגה/ והרבה רשעים בעולם שאינם קאמוניסטן וא"כ ידוע לכל שהוא רק שם זלזול בעלמא שאמר שהנהגתו בזה הוא כהקאמוניסטן. וכן הוא כשקורא ליהודי גוי שידוע לכל שהוא רק זלזול בעלמא שהנהגתו בזה כגוי, ולכן להוציא מהאיסור שכבר נעשה מוכרחין לפייסו בממון ובמחילה עד שיתרצה וימחול. ולא סגי בכאן לבקש מחילה ג' פעמים ולהחשיבו לאכזרי כשלא ימחול בחנם, כי מאחר שיש לו הפסד ממון וטענות איסור בדין התורה רשאי שלא למחול עד שיפייסוהו בממון אף שאין מוציאין זה בדיינים. והנה על אלו האנשים שהתפללו אצלו יש עוד איסור דמדרכי שלום דיליף מהר"ק שורש קי"ג מהא דמערבין בבית ישן מפני דרכי שלום שאיתא בגיטין דף ס'. דכמו כן אסור לשנות מקום התפלה אפילו היכי שיש קצת טעם, משום דבהא נמי איכא חשדא שיאמרו שהוא או בני ביתו אינם מהוגנים ואיפסק כן בש"ע או"ח סימן קנ"ג סעיף י"ז. ומסתבר שאף לה"א שהביא המ"א בס"ק מ"א שבמקצת שרוצים להתפלל במקום אחר רשאיין כיון שגם בביתו מתפללים, הוא רק כשלא היה לבעה"ב שהתפללו בביתו פרנסת מזה, רק מצד חזקת מצוה שבוהא אולי סובר הי"א דליכא גם חשדא כשמארו מתפללים שם כדאיתא בפמ"ג אבל כשיש לבעה"ב פרנסה מזה איכא חשדא אף כשמארו שם מתפללים, דהרי יאמרו הכל שודאי לא היו הולכין משם להפסידו אם הם מהוגנים. ולכן אם הטעם שהלכו משם הוא טעם קלוש אין רשאיין אף לה"א שבמג"א. ולהטעם השני שיכול לומר שאין רצונו לילך למרחוק, מסתבר ודאי שאין רשאיין לילך משם כשיש לבעה"ב פרנסה אף רק מקצת, דהא תזינו שאף רק בשביל הנאה מועטת שהיה לבעה"ב שהתפללו שם דלא יצטרך לילך למרחוק ואף שהוא נגד שכר פסיעות, אסור מפני דרכי שלום, אף שליכא שום טעם מדינא לשעבד את האחרים לעשות לו הנאה זו דלא שייך בכלל שעבודים וחייבים על דבר כזה, כ"ש שיש איסור מצד תקנה זו מפני דרכי שלום למונוע ממנו הנאת ממנו שזה הא יש לו מכל מתפלל אצלו ונמצא שכלל הטעמים אין רשאיין אף מעט מאלו שקבעו להתפלל אצל רב זה לילך משם למקום אחר אף לה"א שבמג"א. אך מצד איסור זה דדרכי שלום, אם יש להם טענה גדולה היו רשאיין כדאיתא במג"א סימן שס"ו סק"ז והפמ"ג בסימן קנ"ג סק"מ כתב דבטענה רבה משניין ולא חיישינן לחשדא, שכוננתו אף אם החשד יהיה בדבר אחר שלייתא מ"מ לא תקנו לאסור מפני דרכי שלום, והטעם אולי משום שלזה איכא דרכי שלום איפכא. שלכן אף ששינוי הנוסחאות והנגינה אינם טעמים חשובים אף להתיר איסור זה אחרי שכבר הורגלו ג' שנים, אבל הטעמים דהפחדות והזלזולים יכולים כשמקפידין להחשיב זה לטעמים חשובים להתיר איסור זה דדרכי שלום, אבל אינם טעמים להתיר איסור החמור דיוורד לאומנותו שהחת"ס מסיק בסימן ע"ט דהוא מדאורייתא עיי"ש. ואם האמת הוא כדברי הרבי שאין להם הטעמות אלו אסורין אבל אין שייך להשביע על זה מכיון שהוא רק לאיסור ולא הוצאת ממון והם יחושון לנפשם אם האמת כדברי הרבי. והנה עתה שנבטל כבר ביה"כ"נ שיסדו במקום הקרוב והולכין להתפלל בישיבה דברוקלין דהוא מקום רחוק בקביעות מנין והוא גם מקום שמתפללין שם מתחלה, אם הוא רחוק כל כך שלא נחשב בגבולו שבשביל קביעותם לא ימשכו שעוד אנשים שהיו הולכין להתפלל בביה"כ"נ של הרבי ילכו לשם ליכא איסור השגת גבול, ואם המנין דמתחלה היה שם ג"כ מאנשים חרדים הרי היה ביה"כ"נ כזה מתחלה ואין לאיסור אף אם גם מכאן ילכו לשם אם לא ישפיעו עליהם, אבל עכ"פ טענה השנייה יש להרבי על אלו שהתפללו אצלו מצד תקנה דדרכי שלום וינדון כדלעיל. ולגרום בהשפעה על אחרים שילכו מביה"כ"נ של הרבי איכא ממילא לבד איסור יורד לחייו של חברו גם איסור לפני עור דהרי האחרים יעברו בעצמם. משה פיימשיין